Ізнов на селі я. Ходжу полювати,
Віршую потроху — і легко так жить.
Учора, по вловах, не йшовши й до хати,
На сіні в сараї я ліг відпочить.
Заснув та й прокинувсь: у шпари широкі
Проміння веселого ллються струмки,
Воркує голубка; в блакиті глибокій
Кричать молоденькі граки,
Ще й інша майнула над стріхою птиця —
По тіні ворону я зразу пізнав;
О! Хтось там шепоче! У шпарах очиці
Мов хто на разок нанизав!
І карі, і сині блищать там, і сірі,-
Неначебто цвіт польовий.
В них спокій і воля, і радощі щирі,
І доброcті відсвіт ясний.
Люблю я цей погляд дитячого ока,
Де фальшу немає й сліда!
Завмер я: душа схвилювалась глибоко...
О! Шепчуться знов!

Перший голос

Борода!

Другий

А пан, говорили!..

Третій

Та тихше, чорти ви!

Другий

Панам лише вуса годиться носить!

Перший

А ноги, бач, довгі, і сам уже сивий...

Четвертий

Дивися, на шапці годинник лежить!

П'ятий

От штука, так штука!

Шостий

Ланцюг золочений...

Сьомий

О, річ недешева!

Восьмий

Як сонце горить!

Дев'ятий

А онде собака — який здоровенний!
Вода з язика, бач, біжить.

П'ятий

Рушниця! поглянь-но: стволи які, нене!
Замочки різні!..

Третій

(перелякано)

Він не спить!

Четвертий

Нічого, мовчи! Ще постоїм хвилину!

Третій

Поб'є...

Налякались маленькі шпиги
І кинулись геть: так, зачувши людину,
Злітають меткі горобці над стоги!
Затих я, примружився — знову з'явились
У шпарах очиці ясні.
На все біля мене вони роздивились
І винесли присуд мені:
— Куди вже такому бідасі охота!
Лежав би собі на печі!
І видно — не пан він: як їхав з болота,
Так поруч з Гаврилом...— "Почує, мовчи!"

О, милі плутяги! Хто з ними зазнався,
Той, вірю я, любить селянських дітей,

Та навіть коли б ти їх гордо цурався,
Читачу, як "роду низького людей",-
Я все-таки мушу одверто сказати,
Що заздрю малятам отим:
В житті їх поезії так пребагато.
Що й пещеним дітям не знати твоїм.
Щасливий народ! Ні розкошів, ні книги
Не відають змалку вони.
Із ними ходив у грибні я набіги,
Розкопував листя, обшукував пні,
Грибну намагався затямить місцину,
А вранці нізащо не міг відшукать.
"Поглянь-но, Савосько, під ту деревину —
Обручка там, бачиш!" Нагнулись ми, хвать
Змію ухопили! Кусається, клята!
Савоська регоче: "Попався спроста!"
Та досить нам їх довелось повбивати
І класти на дошки моста.
Мабуть, ми за подвиги слави чекали,-
А в нас же дорога велика була,
Щоденно трудящі усякі снували
По ній без числа.
Канавокопач вологжанин,
Лудильник, кравець і кушнір,
А часом, бува, городянин
Молитися мчить в монастир.
Під наше зелене гілля берестове
Натомлений люд відпочити спішив.
Тут діти обступлять: почнуться розмови
Про Київ, про турка, про тисячі див.
Як інший хильне, тоді тільки держися —
Почне з Волочка, до Казані дійде!
Чухну передражнить, мордву, черемиса,
І казкою втішить, і притчу складе:
"Прощайте маленькі! Старайтесь найпаче

На господа бога у всьому вважать:
У нас був Вавило, за всіх найбагатший,
Та здумав на бога якось нарікать,-
Відтоді і схуд, і збіднів наш Вавило,
Ні меду від бджіл, ні врожаю з ланів,
І тільки в одному, бідасі, щастило,
Що волос у носі довжезний чорнів..."
А то ремісник розкладе все знаряддя —
Рубанки, підпилки, долота, ножі:
"Дивіться, чортята!" А діти і раді,
Як лудиш, пиляєш — усе покажи!
Під приказки власні засне перехожий,
Малята до діла — пиляти й стругать!
То пилку затуплять, що й глянуть негоже,
Чи свердла зламають — та й ну утікать!
Було так цілісінькі дні пролітали,
Що інша людина, то й повість нова...

Ух, жарко! Гриби до опівдня збирали,
А вийшли із лісу — ріка лугова
Синіє, мов стьожка, і в'ється у травах,
Всі скинули одіж на берег свою —
І стільки у річці голівок русявих,
Неначе грибів на поляні в гаю!
І сміху, і крику, і гомону повно,
Тут бійка — не бійка і гра тут — не гра...
А сонце їх літнє пече невимовно.
Додому, малята! Обідать пора!
Вернулись. У кожного козуб чималий,
А скільки пригод! Той он зайця злякав,
Піймав їжака той... Були заблукали
Ще й бачили вовка... Ото настрахав!
І мушок дають, і комах їжакові,
Частує Корній молочком — не бере!
Той ловить п'явки у водиці ставковій

На лаві, де мати білизну пере,
Той бавить маленьку сестру на горбочку,
Той тягне женцеві відерце кваску,
А той, підв'язавши під горло сорочку,
Рисує узори якісь на піску,
Хлюпочеться та у густім баговинні,
А в тої новенький вінок:
Там білі і жовті, червоні і сині,
Усяких багато квіток.
Ті сплять, ті танцюють собі без упину.
Он дівчинка ловить плоху конячину,
Піймала і їде на ній у село.
Чи їй, що вродилась під сонцем, на волі,
Що мати її принесла у приполі,
Пристойно б конячки боятись було?..

Пора грибобрання лише відлетіла,-
Дивися-но, губи вже чорні у всіх.
Набили оскому: чорниця поспіла!
А там і малина, брусниця, горіх!
Розкотистий гомін дитячої зграї
Від ранку до ночі гримить у гаю.
Тетеря, злякавшись, із трав вилітав
І виводку кличе пухнату свою,
Зайчатко сполохають — крику, содому!
Глухар полинялий з безсилим крилом
В кущі стрепенувся — ну, лихо старому!
Несуть на село його діти гуртом...

— Доволі, Ванюшо! Гуляв ти, дитятко,
Тепер до роботи ходім! —
Та навіть і праця до нього спочатку
Обернеться красним обличчям своїм;
Він бачить, як батько угноює поле,
Як кидає зерно у землю пухку,

Як потім ланок зеленіє поволі,
Як повниться зерно в тяжкім колоску;
От збіжжя достигле підріжуть серпами,
В снопи перев'яжуть, до клуні звезуть,
Просушать, молотять-молотять ціпами,
А далі помелють і хліба спечуть.
От свіжим хлібцем поласує хлоп'ятко
І в поле з батьками охоче біжить.
Сінця наберуть: "вилізай, бісенятко!"
Ванюша на сіні мов цар той сидить.
Та заздрість, одначе, в дворянській дитині
Посіять було б мені жаль.
Отож ми тепер показати повинні
Із другого боку медаль.
Звичайно, що хлопець селянський на волі,
Нічого не вчившись, росте,
Та виросте він, як билина у полі.
Чи, може, й загине — нічого, пусте!
Він знає, звичайно, стежки всі у гаї,
Літа на коні, не боїться води,-
Та люта його мошкара заїдає,
Та рано хлопчині знайомі труди.

Раз якось зимою в холодную пору
Із лісу я вийшов; мороз так і гриз.
Дивлюсь — підіймається тихо під гору
Конячка, на санях вивозячи хмиз.
Статечно простуючи з нею додому,
Конячку під повід веде мужичок.
В чоботях великих, в кожусі тяжкому,
В старих рукавицях... а сам як грибок.
— Здоров, парубище! — "Ану, не чіпай-но!"
— Який же ти грізний, по правді скажу!
А відки дрівця б то? — "Із лісу, звичайно.
Там батько рубає, а я от вожу"

(Здалека у лісі сокира дзвеніла).
— А що, в твого батька велика сім'я? —
"Сім'я-то велика, та що в ній за сила,
Як два мужики лиш: мій батько та я".
— А, он воно що! А як звать тебе? —
"Власом!"
— Котрий тобі рік? — "Та вже сьомий пішов!
Ну, мертва!" — хлоп'ятко промовило басом
І далі з конячкою рушило знов.
Такий він малий був, хлопчак отой милий,
Так сонячний промінь його осявав,
Неначе те все із картону зліпили,
Неначе в дитячий театр я попав!
Та хлопчик був хлопчик живий, не ляльковий,
І хмиз, і гринджоли, і коник рябий,
І сяєво сонця холодне, зимове,
І злеглого снігу вздовж вікон горби —
Все справжнє, російське було перед мене
З тавром смертодайним лихої зими,
Що серце російське так любить, шалене,
Що думи російські вселяє в уми.-
Ті чесні думки, що немає їм волі,
Що жоден гнобитель їх ще не зборов,
Що в них так багато і гніву, і болю,
Що в них — безконечна любов!
Гуляйтеся ж, діти! Ростіть без тривоги!
На те і дитинство у вас розцвіло,
Щоб вічно любити це поле убоге,
Щоб вічно воно дороге вам було.
У правду народну ви вірте велику,
Шануйте свій хліб трудовий,-
І хай чарування дитячого віку
Осяє вам сонцем туман гробовий!..
Пора до початку вернутись настала.
Смілішає, бачу, гостей моїх рій.

— Злодії прийшли! — я гукнув до
Фінгала,-
— Вкрадуть нам усе! То ховай-бо мерщій! —
Фінгалко мій, скорчивши міну важливу,
Під сіно пожитки мої закопав,
Ретельно сховав дичину особливо,
В ногах мені ліг і сердито гарчав.
Собачої тої премудрість науки
Йому досконало відома була;
Узявся такі витворяти він штуки,
Що публіка з місця зійти не могла.
От сміху та дива! Вже тут не до страху!
Самі до команди: "Фінгалко, умри!"
— Не застуй, Сергію! Пусти-бо, Кузяхо! —
"Дивись — умирає".— З їх любої гри
Я сам милувався, розлігшись на сіні,
Та темно в сараї зробилось як стій:
На сцені так раптом згущаються тіні,
Як треба грозі зашуміти страшній.
І справді: над стріхою грім розкотився,
Ріка дощова у сарай потекла,
Актор мій розумний загавкав-залився,
А публіка драла дала!
Широкі ворота з рипінням розкрились,
Ударили в стінку, закрилися знов.
Я виглянув: хмара вгорі клубочилась,
І дощ на театр наш ішов.
Під зливою босі малята втікали
Швиденько до рідних дворів...
Ми з вірним Фінгалом грозу переждали
І вийшли шукать дупелів.

Переклад М. Рильського